

EUGENJUSZ FRANKOWSKI.

ZBIORY ETNOGRAFICZNE W POLSCE.

I.

TREŚĆ: Wstęp s. 40. — Muzeum etnograficzne w Warszawie s. 41. — Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie s. 43. — Zbiory etnograficzne Muzeum Przemysłu artystycznego we Lwowie s. 46. — Muzeum Narodowe im. Króla Jana III we Lwowie s. 47. — Ruskie Muzeum Narodowe we Lwowie s. 48. — Muzeum etnograficzne w Krakowie s. 49. — Muzeum Przemysłowe im. Dra Baranieckiego w Krakowie s. 52. — Muzeum Narodowe w Krakowie s. 54. — Dom Matejki w Krakowie s. 55.

Nowopowstałe Polskie Towarzystwo Etnologiczne postanowiło roztoczyć opiekę naukową nad istniejącymi u nas zbiorami etnograficznymi. Zbiorów takich, czy to występujących jako samodzielne muzea etnograficzne, czy też stanowiących oddziały, lub wchodzących w skład innych zbiorów, mamy w Polsce znaczną ilość. Znane są one tylko z nazwiska. Brak inwentarzy i katalogów racjonalnych, uniemożliwia nam zdanie sobie sprawy z ich zawartości, tem bardziej, że w niejednym muzeum znaczna ich część spoczywa w skrzyniach dla braku miejsca wystawowego, a więc jest zupełnie niedostępna dla zwiedzających.

Wychodząc z założenia, że opiekę musi poprzedzić poznanie, P. T. Ę. postanowiło przystąpić do zinwentaryzowania na własną rękę wszystkich zbiorów etnograficznych w Polsce. Inwentarze te posłużą do sporządzenia niezbędnego katalogu kartkowego dla Centralnego Biura Etnologicznego w Warszawie. Dotychczas zinwentaryzowane zostały zbiory etnograficzne przechowywane w Muzeach Warszawy, Krakowa i Lwowa; następnie kolej przyjdzie na pozostałe zbiory mniejsze, rozrzucone po całym kraju.

Artykuł niniejszy, będąc rodzajem krótkiego sprawozdania z pracy wykonanej, ma na celu zaznajomienie szerszych kół spo-

łeczeństwa naszego ze zbiorami etnograficznymi, historją ich powstania, ich stanem i warunkami istnienia i rozwoju na przeszłość.

Powstanie zbiorów zawdzięczamy inicjatywie osób prywatnych, ludzi dobrej woli i zapalonych entuzjastów. Bliższe poznanie wysiłków poszczególnych jednostek wzbudza słuszną cześć dla ich owocnego poczynania, nie pozwala nam jednak zamknąć oczu na wielostronne braki tych zbiorów. Drażliwą stroną tych braków ominiemy w ten sposób, że po przeglądzie wszystkich zbiorów etnograficznych w Polsce, co, jak przypuszczamy, zajmie nam miejsce w kilku następnych numerach „Ludu“, omówimy zbiorowo, a dokładnie wszystkie błędy naszej muzeologii etnograficznej. Każdy z kierowników, mających dobro sprawy narodowej i naukowej na celu, znajdzie dotyczące swych zbiorów uwagi i wyciągnię z nich wnioski niezbędne.

Muzeum Etnograficzne w Warszawie.

(w gmachu Muzeum Rolnictwa i Przemysłu, ul. Krakowskie Przedmieście 66.)

Pierwsze Muzeum etnograficzne w Polsce otworzone zostało na widok publiczny w kwietniu 1888 r. w Warszawie. Założone z inicjatywy mecenasa J. M. KAMIŃSKIEGO i popierane staraniem „Wisły“ w osobie J. KARŁOWICZA, zdołało w krótkim czasie zgromadzić, dzięki ofiarności znaczną ilość okazów dotyczących etnografji polskiej i obcej, a składanych w darze lub depozycie.

Pierwsze muzeum mieściło się przy ogrodzie zoologicznym w pałacyku Bagateli, wzniesionym pod koniec XVIII w. przez malarza MARCINA BACCIARELLEGO. W r. 1890 Muzeum etnograficzne, liczące już 2.000 okazów, zagrożone zostało ruiną z powodu upadku spółki i likwidacji ogrodu zoologicznego. Wyratowało je od zaguby grono miłośników, które 2 stycznia 1891 roku zakupiło zbiory na imię JANA KARŁOWICZA i czasowo umieściło w składach Frascati. W 1892 r., dzięki staraniom p. L. JANIKOWSKIEGO, zbiory muzealne, wzbogacone jego osobistą piękną kolekcją afrykańską, zostały znów otwarte dla szerszego ogółu jako „stała wystawa etnograficzna“, mieszcząca się przy ul. Krakowskie Przedmieście Nr. 17. W rok potem nastąpiła jeszcze jedna przeprowadzka na ul. Wiejską Nr. 18 do domu hr. Branickiego, skąd w 1896 r. do gmachu Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, w którem

od 25 lat przebywa bez przerwy, dostępne dla szerszej publiczności.

Opiekę nad zbiorami roztoczyło założone w r. 1899 „Grono Miłośników Etnografji“ z J. KARŁOWICZEM na czele, które to Grono zbiory Muzeum Etnograficznego przekazało pod opiekę Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Należy wyrazić najwyższe uznanie komitetowi Muzeum P. i R., które w ciągu lat 25 czuwało nad całością powierzonych sobie zbiorów. Doskonały stan ich zachowania zawdzięczamy niestrudzonej 25 letniej opiece kustoszki p. HELENY KAMIŃSKIEJ, siostry inicjatora i założyciela tego pierwszego Muzeum etnograficznego w Polsce.

Muzeum Etnograficzne mieści się na trzeciem piętrze, w gmachu muzeum P. i R., posiada układ dzielnicowy i ma następujące okazy oryginalne i modele:

80 kompletnych strojów ludowych, z których 56 polskich i 24 obcych; 333 okazy poszczególnych części ubrania; 215 ubrań głowy.

75 okazów tkanin ludowych; 69 próbek haftów i tkanin ludowych.

43 przyrządów, mających związek z paleniem tytoniu; 18 kijów, lasek, oznak władzy i obrzędowych; 12 karbów i wrębów; 36 lalek w strojach ludowych.

12 dużych modeli chat; 27 sprzętów domowych; 392 okazy ceramiki ludowej; 200 sprzętów gospodarstwa domowego; 8 przyrządów do świecenia; 20 ozdób wnętrza chaty; 13 rzeźb dewocyjnych.

87 narzędzi rolniczych; 21 narzędzi rybackich; 135 przyrządów tkackich; 33 okazy koszykarstwa.

33 instrumenty muzyczne; 66 przedmiotów dotyczących obrzędów ludowych; 64 okazy ciast obrzędowych; 74 okazy z zakresu medycyny ludowej; 2300 pisanek, przeważnie z byłej Kongresówki i Kresów wschodnich; 411 wycinanek ludowych; 102 zabawki ludowe.

Następnie, dział słowiańszczyzny skupia 306 przedmiotów.

Prócz tego Muzeum posiada ciekawe zbiory etnograficzne, pochodzące z innych części świata, jako to 2670 okazów z Azji, 900 okazów z Afryki, 140 z Ameryki i 63 z Oceanji. Są to dary P. BOCZKOWSKIEGO, J. CZAKIEGO, L. DUDREWICZA, L. JANIKOWSKIEGO, K. PODHORSKIEGO, W. PUPPEGO i innych.

Dopełnieniem zbiorów są: pięć tek z wzorami haftów ludowych i skrzyń malowanych; 500 fotografii typów i scen ludowych z różnych części świata i około 2000 klisz oryginalnych, pochodzących z wypraw naukowych uczonych naszych do różnych części świata.

Zbiory etnograficzne posiadają inwentarz z numerem bieżącym. Krótki przewodnik po zbiorach, skreślony przez Dyrektora J. LESKIEGO w 1905 roku, dawno już jest wyczerpany. Zbiory otwarte od 10 do 2 z wyjątkiem poniedziałków i czwartków. Wstęp 10 marek od osoby.

Przy Muzeum Etnograficznym, za inicjatywą p. M. WAWRZENIECKIEGO, artysty malarza i uczonego, została założona pracownia masek tekturowych dla manekinów do strojów ludowych i odlewnia w gipsie ciast obrzędowych.

Pracownia ta, której czynności podczas wojny zostały zawieszane, wznowi swą pracę z rokiem bieżącym i będzie posiadała na składzie maski typów ludowych dla muzeów dzielnicowych, na wymianę za dublety okazów etnograficznych.

W związku z Muzeum etnograficznym mieści się na I piętrze Centralne Biuro etnologiczne, z pracownią i bogato zaopatrzoną biblioteką. Biuro otwarte od 10 do 1 z wyjątkiem świąt.

W grudniu bieżącego roku Muzeum P. i R. przystępuje do reorganizacji swej instytucji, przeobrażając się w istotne Muzeum przemysłu i rolnictwa. Odchodzą z pod jego opiekuńczych skrzydeł usamodzielnione dziś pracownie naukowe, które w dobie rządów rosyjskiego najeźdźcy znajdowały w Muzeum P. i R. opiekę i bezpieczeństwo. Komitet Muzeum P. i R., które jest prawnym właścicielem Muzeum etnograficznego, zamierza oddać te zbiory Państwu, użyczając i nadal gościnności w swym gmachu, nie tylko dla Muzeum, ale też i dla Biura Etnologicznego i Polskiego Towarzystwa Etnologicznego, aż do chwili, kiedy rząd wyznaczy w Warszawie odpowiednie pomieszczenie dla Samodzielnego Muzeum Etnograficznego.

Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie.

W połowie ubiegłego wieku Hr. WŁODZIMIERZ DZIEDUSZYCKI powziął myśl utworzenia Muzeum, „któreby dawało obraz o ile

możności wierny tego wszystkiego, co przyroda ma i miała na dawnym obszarze naszej ziemi". Około jego wspaniałego zbioru ornitologicznego zaczęły się grupować inne zbiory przyrodnicze, tworzące działy: zoologiczny, geologiczno-mineralogiczny, paleontologiczny, botaniczny, do których najpóźniej przybyły: etnograficzny i przedhistoryczny. Dziś niemniej bogato niż inne działy przedstawia się dział etnograficzny, umieszczony w 9 pokojach na drugim piętrze Muzeum.

Na specjalną uwagę zasługuje najbogatszy w Polsce zbiór ceramiki ludowej, liczący 2770 okazów. Obejmuje on niemal wszystkie ważniejsze miejscowości, znane w kraju z garncarstwa. Zbiór ten nie tylko daje nam ogólne pojęcie o kształtach naczyń, ich materiale i o zdobnictwie naszego garncarstwa, lecz pozwala wyśledzić charakter twórczości poszczególnych warsztatów, dzięki większej ilości okazów zgromadzonych z poszczególnych miejscowości.

W ostatnich czasach piękny ten zbiór o mało co nie uległ zniszczeniu. Doprowadziłoby było do tego projektowane usunięcie z sal części wystawionych naczyń, ażeby w ten sposób otrzymać miejsce dla rozmieszczenia innych zbiorów. Uskutecznienie tego projektu odbiłoby się fatalnie na całości zbioru, uniemożliwiając w pełni studjum grup poszczególnych, a co najważniejsze; naraziłoby na niechybną zagładę część usuniętych okazów. Na szczęście projektu tego nie uskuteczono i zbiór ceramiczny pozostał na miejscu.

Bardzo cenne są zbiory z Huculszczyzny. Muzeum posiada największy w Polsce zbiór pisanek liczący 4393 okazy z różnych dzielnic Rzeczypospolitej, z których trzy czwarte pochodzą z Małopolski Wschodniej.

Całe Muzeum etnograficzne podzielone zostało na 12 działów przygodnych, w których grupują się wszystkie zebrane okazy.

Dział I stanowią ubrania. Jest tu 14 manekinów ubranych w kompletne stroje ludowe z różnych dzielnic Polski i Rusi; 50 okazów poszczególnych części ubrania mieszczkańskiego; 49 ubrań głowy; 30 okazów tkanin wełnianych; 21 próbek haftów ludowych: wreszcie zbiór barwików używanych w tkactwie ludowym, pochodzenia roślinnego i mineralnego.

Dział II obejmuje ceramikę ludową w liczbie 2770 okazów.

Dział III skupia 36 wyrobów bednarstwa ludowego.

Dział IV zawiera 9 przyrządów tkackich.

Dział V gromadzi 50 okazów koszykarstwa.

Dział VI liczy 42 okazy sprzętów domowych.

Dział VII obejmuje całą Huculszczyznę. Widzimy tu: 12 ubrań głowy; 296 metalowych ozdób ciała i stroju; 22 formy i modele do odlewania tych ozdób; 11 pasów skórzanych; 20 torb skórzanych; 10 przyrządów mających związek z paleniem tytoniu; 53 laski z okuciem i ozdobami; 22 okazy broni palnej; 58 prochownic, rożków itp.; 24 noże; 12 harapów.

9 modeli z zakresu budownictwa; 6 sprzętów domowych; 6 sprzętów gospodarstwa domowego; 81 okazów artystycznych wyrobów drewnianych braci Szkrzyblaków i innych; 16 przyrządów do zaprzęgu; 5 przyrządów do koszenia; 22 kądziele; 14 instrumentów muzycznych; 576 pisanek huculskich; liczne fotografie i rysunki typów i scen ludowych.

Dział VIII zawiera 11 ludowych polskich instrumentów muzycznych.

Dział IX gromadzi 6 skrzyń malowanych.

Dział X ma 6 wzorów płócien malowanych i wzory do ich wyciskania.

Dział XI obejmuje 94 przedmioty z Podhala.

Wreszcie ostatni dział XII zawiera 23 okazy narzędzi rybackich, używanych w Małopolsce Wschodniej.

Pierwszy przewodnik po Muzeum ukazał się w 1895 r. skreślony przez założyciela Hr. W. DZIEDUSZYCKIEGO. Drugie jego wydanie wyszło w r. 1907 i jest oddawna wyczerpane. W przewodniku tym, obejmującym 112 stron, opis zbiorów etnograficznych zajmuje stron jedenaście.

Kustoszem działu etnograficznego w Muzeum był WŁODZIMIERZ SZUCHIEWICZ. Po jego śmierci stanowisko to nie zostało obsadzone i w zbiorach etnograficznych daje się odczuwać brak kierującej siły fachowej.

Muzeum jest własnością prywatną rodziny Dzieduszyckich i jego uposażenie opiera się na ordynacji kluczków Poturzyc i Zarzecza. Przed wojną ordynacja wypłacała 24.000 koron austriackich na utrzymanie Muzeum i 20.000 koron na wydawnictwa. Dziś, kiedy dawne zobowiązania byłyby niewystarczające, nowy ordynat Hr. WŁODZIMIERZ DZIEDUSZYCKI daje 100.000 Mk. miesię-

cznie na wydawnictwa, opłaca sześciu współpracowników naukowych muzealnych i pokrywa wydatki na służbę i administrację.

Dotychczasowy gmach jest niewystarczający dla zbiorów i ordynat DZIEDUSZYCKI nosi się z myślą stworzenia nowej, obszerniejszej siedziby dla tego ogólnopolskiego Muzeum krajoznawczego. Muzeum otwarte bezpłatnie dwa razy tygodniowo. Dla ludzi pracujących naukowo i chcących korzystać ze zbiorów i bogatej biblioteki, Zarząd bardzo gościnnie otwiera podwoje, czyniąc wszelkie daleko idące udogodnienia w pracy.

Zbiory etnograficzne Muzeum Przemysłu artystycznego we Lwowie.

Muzeum to powstanie swoje zawdzięcza rozbudzonemu silnie w połowie wieku ubiegłego w całej Europie prądowi, który dążył do odrodzenia przemysłu artystycznego u źródeł dawnej sztuki. Muzeum powstało w 1874 roku jako Miejskie Muzeum Przemysłowe, kierowane przez Radę nadzorczą, wybieraną co trzy lata przez reprezentację miejską. Po 30 latach usilnej pracy w 1905 r. zbiory muzealne i biblioteczne zostały przeniesione do własnego gmachu i oddane do użytku publiczności. Zaszedł tu fakt, niestety tak często spotykany, że gmach, wzniesiony specjalnie dla Muzeum, dla takiego celu się nie nadawał. Było to skutkiem tego, że plany gmachu i jego budowa wykonane zostały przez Dyрекcję Gal. Kasy Oszczędności bez porozumienia się z Zarządem instytucji muzealnej.

Nieodpowiedni rozkład i rozmiary sal, niewłaściwe umieszczenie drzwi, okien i kaloryferów stały się powodem, że ani przestrzeń należycie wyzyskać się dała, ani też niepodobna było ugrupować okazów w sposób przejrzysty i systematyczny. Przyrost zbiorów stan ten bardziej jeszcze pogarsza.

Wszystkie inne polskie zbiory etnograficzne mieszczą się w gmachach, które zbiegiem szczęśliwych okoliczności udało się na ten cel pozyskać. Rzecz oczywista, że nie wznoszone w tym celu, nie odpowiadają one wymaganiom współczesnej muzeologii i wyzyskanie ich dla zbiorów, mimo całej pomysłowości kierowników, nigdy nie daje wyników najlepszych. To też fakt wznoszenia specjalnego gmachu muzealnego na chybił trafił, bez dopuszczenia do głosu strony zainteresowanej, zasługuje na najwyższą

naganę za lekceważenie opinii miarodajnej i trwonienie grosza publicznego.

Muzeum przemysłu artystycznego posiada w swych zbiorach 750 numerów z zakresu etnografji, rozrzuconych wśród poszczególnych działów muzealnych. W rozdziale okazów przyjęto system podziału dwojaki, częścią na grupy technologiczne według materiału i techniki wyrobów, częścią łącząc je w pewne całości ze względu na wspólne ich pochodzenie, odrębność historyczną lub etnograficzną, lub wreszcie z uwagi na wspólne ich przeznaczenie. Mysłą wytyczną przy gromadzeniu zbiorów, które powstały częściowo z zakupów, a częściowo z darów, był przemysł artystyczny.

Muzeum posiada:

2 kompletne stroje hucuła i hucułki z Pokucia; 13 ubrań głowy; 21 pasów skórzanych, wśród nich 4 wysokie góralskie, jeden krakowski i inne; 63 kilimy, pochodzące z Czernichowa, Glinian, Krakowa, Zbaraża i Zakopanego; 66 kartonów z haftami ludowymi z Małopolski Wschodniej; 67 gierdanów huculskich; 4 załóżki, napierśniki złotem haftowane, noszone przez żydówki polskie; 15 sprzętów domowych z Huculszczyzny i Podhala; 116 okazów ceramiki ludowej; 44 artystyczne wyroby drewniane huculskie; 2 instrumenty muzyczne (teorban i gęśliki); 463 pisanki z Małopolski Wschodniej; 29 akwarel typów ludowych z Poznańskiego roboty F. HOFFA w 1866 r.

Muzeum posiada katalogi kartkowe z numerem bieżącym i działowym. Wydany w 1908 r. krótki przewodnik po zbiorach jest już wyczerpany i przestarzały. Zbiory otwarte codziennie, z wyjątkiem poniedziałków od 10 do 2; wstęp 25 marek. Muzeum posiada dobrze zaopatrzoną i doskonale kierowaną bibliotekę i czytelnię.

Muzeum Narodowe imienia Króla Jana III we Lwowie.

W Muzeum Narodowym imienia Króla Jana III, stworzonym w pięknej królewskiej kamienicy na Rynku, znajduje się też między innymi sporo ciekawych przedmiotów etnograficznych.

Zwraca uwagę galerja typów szlacheckich męskich od XVI do XVIII wieku, ciekawa pod względem kostjumowym i rysofizjonomicznym; 2 manekiny w kontuszach; 8 porcelanowych figurinek typów szlachty polskiej z saskiej porcelany z wieku XVIII;

cenny zbiór srebrnych łyżek polskich po WŁ. ŁOZIŃSKIM. W zbiorze p. H. DĄBCZAŃSKIEJ, z epoki Biedermeierowskiej zbiór haftów ludowych i tkanin.

W sali z zabytkami ruskimi z Małopolski Wschodniej 6 naszyjników huculskich z koralami szklanych; kilkanaście naszyjników z krzyżami mosiężnymi; 29 lichtarzy z gliny polewanej, malowanych; 30 lichtarzy z drzewa rzeźbionych i malowanych; 6 toporków huculskich.

W sali z zabytkami żydowskimi: kilkanaście sztuk hanaków szabasowych, świeczników i innych naczyń rytualnych z brązu, miedzi i mosiądzu; 5 napierśników żydowskich, haftowanych złotem.

Zadaniem Muzeum jest gromadzenie dokumentów przejawów życia polskiego na wschodniej rubieży Rzeczypospolitej. W zespole Muzeum przedstawia się imponująco. Rzecz naturalna, że okazy etnograficzne dostały się tu przygodnie, wraz z innymi darami.

Ruskie Muzeum Narodowe we Lwowie.

Już w 1905 roku były we Lwowie nominalnie trzy publiczne muzea ukraińskie. Jedno „Narodnoho Doma im. Petruszewicza“, mieszczące się w jednym pokoju, drugie w Instytucie Staupigijjskim, w trzech pokojach i trzecie Towarzystwa naukowego im. Szewczenki, skupiające swe zbiory w kancelarji i w magazynach. W rzeczywistości żadnego z nich nie można było nazwać Muzeum. Istotne Muzeum zapoczątkowane zostało dopiero w 1905 r. przez Metropolitę SZEPTYCKIEGO, jako „Lwowskie Muzeum Cerkiewne“, które w roku 1908 przemianowane zostało na „Nacjonalnyj Muziej“. W 1911 roku przez Muzeum nabyty został dom, w którym do dziś mieszczą się jego zbiory.

W skład Muzeum wchodzi: zbiór rękopisów i starych druków; archiwum, ikony cerkiewne; w dziale historyczno-kulturalnym — portrety, zbroja starożytna, tkaniny i stroje, numizmatyka archeologja, etnografja i ornament ludowy. Dyrektor Muzeum, p. I. ŚWIĘCICKI, w jednej ze swych prac, wydanej w 1920 r. podaje 3500 numerów w dziale etnografji. W rzeczywistości przewodnik po Muzeum, wydany w 1913 r. przez tegoż autora zamieszcza fotografie wnętrza, gdzie się rozróżnia szereg przedmiotów, które dziś nie figurują w Muzeum. Słyszałem, że podczas rosyjskiej gospodarki wojennej we Lwowie, wyższe duchowieństwo

rosyjskie ograbiło Muzeum i znaczną część zbiorów wywiozło do Rosji.

Obecnie zbiory etnograficzne mieszczą się w 3 pokojach.

Są tam: 61 naszyjników z krzyżami mosiężnymi, z monetami i z paciorkami szklanymi; 15 naszyjników, gerdanów huculskich; 88 mosiężnych krzyżyków odlewanych; 65 klamer mosiężnych do spinania; 31 przyrządów mających związek z paleniem tytoniu; 19 okazów broni palnej; 10 różków na proch z rogu jeleniego; 18 naczyń i drobnych sprzętów drewnianych; 72 okazy ceramiki ludowej; 3 piece kafłowe malowane; 474 pisanki; na ścianach 22 rysunki ołówkiem, piórkiem i akwarelą cerkwi, chat i ich wnętrzy.

Muzeum otwarte codziennie od 10 do 1. Wejście sto marek od osoby. Muzeum to w dziale etnografji nie zawiera niczego takiego, czegoby nie posiadało Muzeum Dzieduszyckich. Uderza zupełny brak strojów ludowych i tkanin, a w zespole wystawionych przedmiotów myślą przewodnią jest sztuka ludowa.

Muzeum Etnograficzne w Krakowie.

Dnia 19 lutego 1911 roku zostało otwarte Muzeum etnograficzne w Krakowie. Mieściło się ono w trzech pokojkach na parterze w oficynie domu przy ul. Studenckiej, 9. Była to faktycznie wystawa zbiorów etnograficznych, jakie p. SEWERYN UDZIELA, zasłużony badacz na polu ludoznawstwa, w ciągu długich lat zdołał zgromadzić w Małopolsce. Zbiorami temi zaopiekowało się nowo zawiązane „Towarzystwo Muzeum Etnograficznego“, na którego czele stanęli profesorowie: J. TALKO HRYNCEWICZ, F. BUJAK, E. KIERNIK i inni. Pan S. UDZIELA został kustoszem Muzeum, a w istocie jedyną siłą twórczą samego Muzeum i nowo zorganizowanego Towarzystwa. W listopadzie 1913 r. zbiory przeniesione zostały do nowej siedziby na Wawelu, gdzie do dziś dnia znajdują schronienie prowizoryczne.

W ciągu dziesięcioletniego istnienia zbiory Muzeum etnograficznego wzrosły ogromnie. Przyczyniły się do tego dary 314 osób w ilości 4764 przedmiotów, oraz depozyty instytucyj publicznych i osób prywatnych. W roku 1913 Rada Miejska Krakowa złożyła w depozycie około 800 przedmiotów, pochodzących z reorganizacji Muzeum techniczno-przemysłowego. Uniwersytet Jagiel-

łoński przekazał zbiór złożony z 221 numerów, jako pozostałość po zbiorach etnograficznych, gromadzonych przed kilkadziesiąt laty przez profesora ŁEPKOWSKIEGO dla przyszłego Muzeum etnograficznego. W roku ubiegłym zbiory swoje etnograficzne złożyła w depozycie Akademja Umiejętności. W skład ich wchodzi 54 numery odnoszące się do kultu buddyjskiego, oraz inne okazy etnograficzne z Azji wschodniej; 219 pakiecików z lekarstwami stosowanymi przez lamów w Krainie Zabajkalskiej; zbiór pisanek z Małopolski wschodniej złożony z 454 okazów; kilka luźnych sprzętów z kresów wschodnich i kompletny strój Samojeda. Przeszedł też do Muzeum niezmiernie ciekawy zbiór etnograficzny, pozostały po prof. M. RACIBORSKIM, pochodzący z wysp archipelagu Sundajskiego. W zbiorze tym, złożonym z 245 przedmiotów, wyróżniają się 82 lalki z teatru jawańskiego i piękny zbiór broni. Wzbogacił też zbiory Muzeum depozyt prof. A. WRZOSKA, złożony z 64 przedmiotów, zgromadzonych podczas ostatniej wojny. Tworzą go 28 wełnianych pasów serbskich i inne drobiazgi etnograficzne, przeważnie z tego samego kraju. Wreszcie do zasobniejszych nabytków należy zaliczyć dar B. PIŁSUDSKIEGO, liczący sto przedmiotów z Afryki, bez bliższego oznaczenia pochodzenia; dar p. H. DĄBCZAŃSKIEJ, złożony z 305 przedmiotów, przeważnie z Huculszczyzny i zbiór p. H. ŚNIEGOCKIEJ, z 259 przedmiotów, przeważnie strojów ludowych polskich.

Zbiory zostały rozmieszczone w 11 pokojach pierwszego piętra i w 3 salach parterowych w dawnym gmachu poseminaryjnym, pod N. 7, na Wawelu.

Większość pokoi tworzą pewne zespoły. Mamy więc na pierwszym piętrze kolejno: izbę krakowską; pokój z zabawkami i strojami; pokój z manekinami; izbę podhalańską; pokój ze sprzętami gospodarskimi; pokój z przedmiotami dotyczącymi obrzędów ludowych; pokój z tkactwem; pokój z okazami z Litwy i Białorusi; pokój z okazami z Wołynia i Ukrainy; pokój z okazami z Huculszczyzny; pokój skupiający przedmioty z dalszych krajów słowiańskich.

Na parterze znajdują się: jeden duży pokój poświęcony budownictwu, drugi pokój z haftami i częściami stroju ludu polskiego i trzeci pokój, w którym skupiono okazy etnograficzne z innych części świata. Zgromadzo tu depozyt Akademji Umiejętności, część afrykańskiej kolekcji ROGOZIŃSKIEGO wycofanej

z Muzeum przemysłowego, dar PIŁSUDSKIEGO, dar RACIBORSKIEGO i inne pomniejsze.

Ogółem Muzeum posiada :

45 kompletnych strojów ludowych, wśród nich 4 obce; 118 poszczególnych części ubrania; 142 ubrania głowy; 23 pary obuwia; 241 pasów wełnianych; 8 pasów skórzanych; 42 tkaniny ludowe; 167 próbek tkanin; 194 okazów haftów ludowych; 26 przyrządów mających związek z paleniem tytoniu; 22 laski, ciupagi itp.; 5 sztuk broni; 18 lalek w strojach ludowych.

19 modeli z dziedziny budownictwa; 48 sprzętów domowych; 200 okazów ceramiki ludowej; 80 sprzętów gospodarstwa domowego; 27 przyrządów do świecenia; 29 ozdób wnętrza chat; 36 obrazów religijnych, malowanych olejno; 82 obrazy malowane na szkłe; 14 rzeźb dewocyjnych; 63 drewniane krzyże huculskie.

74 narzędzi rolniczych i gospodarskich; 34 narzędzi rybaccich; 39 przyrządów tkackich; 26 okazów koszykarskich; 29 instrumentów muzycznych.

92 przedmioty dotyczące obrzędów ludowych; 8 okazów ciast obrzędowych; 1530 pisanek; 37 wycinanek ludowych; 117 zabawek dziecinnych; 20 zamków i kłódek.

1005 kartonów z rysunkami z zakresu budownictwa, stroju, zdobnictwa ludowego; kilka albumów z pocztówkami i fotografiami typów ludowych; 850 negatywów fotograficznych z życia ludu; 250 przeźroczy.

Prócz tego Muzeum posiada: 295 okazów etnograficznych z Azji; 220 z Afryki; 25 z Ameryki i parę z Oceanji.

Brak inwentarza, prowizoryczne rozmieszczenie zbiorów i utrudniony dostęp do okazów nie wystawionych, utrudnia stworzenie sobie wyobrażenia o istotnych zasobach Muzeum.

Przy Muzeum istnieje jedyna w Krakowie biblioteka etnograficzna, złożona z 1166 tomów.

Stan materialny Muzeum jest bardzo opłakany. Na pokrycie licznych wydatków nie wystarcza 155 członków zwyczajnych Towarzystwa, opłacających po dziesięć marek miesięcznie. Niestrudzony kustosz S. UDZIELA w istocie jest sam Towarzystwem etnograficznym, które istnieje tylko na papierze. Spełnia on funkcje kustosza, dyrektora, sekretarza, preparatora i służącego Muzeum. Nie należy się dziwić, że sam nie może podolać zadaniu i że za-

mierzone przez niego uporządkowanie zbiorów posuwa się bardzo powolnie.

Ostatniemi czasy Muzeum otrzymało znaczniejsze subwencje z Ministerstwa, które pozwoliły na wystawienie wielu przedmiotów, przechowywanych na składach. Ostatnio Wydział Towarzystwa powziął myśl starania się o upaństwowienie Muzeum. Wśród bogatych muzeów krakowskich Muzeum etnograficzne jest kopcuszką krzywdzonym i zapomnianym.

Miejmy nadzieję, że z chwilą utworzenia katedry etnologii przy uniwersytecie krakowskim i przewidywanej obowiązkowo energicznej akcji zajmującego katedrę profesora, który korzystając będzie z Muzeum, jako z warsztatu pracy, sprawa Muzeum znajdzie właściwe poparcie. Jest to kwestja honoru dla prastarej stolicy podwawelskiej mieć obok innych muzeów, piękne muzeum etnograficzne. W skład przyszłego dzielnicowego Muzeum etnograficznego w Krakowie powinny przejść zbiory etnograficzne znajdujące się w Muzeum Narodowym, a które w istocie przeznaczone były dla przyszłego samodzielnego Muzeum etnograficznego.

Muzeum Przemysłowe im. dra Baranieckiego w Krakowie.

Dzieje tej instytucji zaczynają się od 1868 roku, w którym DR. ADRIAN BARANIECKI ofiarował gminie miasta Krakowa zbiór około 5.000 okazów z różnych gałęzi przemysłu i rękodzieła.

Zbiory te, pod nazwą Muzeum techniczno-przemysłowego, mieściły się aż do roku 1913 w budynku poklasztorzym przy ul. Franciszkańskiej. W ciągu tego okresu wzrosły sześciokrotnie dzięki licznym darom, zapisom i depozytom. W roku 1913 przeniesiono je do własnego gmachu przy ul. Smoleńskiej, pod N. 9 i dla ujednostajnienia charakteru zbiorów oddano część okazów w depozyt innym instytucjom.

Tą drogą dostały się do Muzeum etnograficznego na Wawelu te okazy ze zbiorów etnograficznych, które większego znaczenia nie miały dla Muzeum przemysłowego. Mimo to, wśród 20.000 okazów skupionych w zbiorach Muzeum znajduje się bardzo dużo i bardzo cennych przedmiotów etnograficznych.

Muzeum posiada:

10 kompletnych strojów ludowych; 97 okazów poszczególnych części ubrania; 92 ubrania głowy; 110 par obuwia z różnych

części świata; 60 pasów wełnianych ludowych; 10 pasów skórzanych; kilkanaście pasów słuckich; 80 okazów tkanin ludowych; niezmiernie ciekawy zbiór tkanin z różnych epok i krajów; paręset okazów wzorów i próbek haftów ludowych polskich i obcych; 95 ozdób ciała i ubrania.

31 przyrządów mających związek z paleniem tytoniu; 5 lasek, ciupag itp.; 80 sztuk broni, przeważnie z Afryki i Azji; 4 sprzęty domowe.

804 okazy ceramiki ludowej; wśród nich paręset okazów z różnych epok i krajów. Jest to jedyny w Polsce zbiór ceramiki ludowej obcej, a drugi z rzędu zbiór polskiej ceramiki ludowej.

43 sprzęty z zakresu gospodarstwa; 49 obrazów malowanych na szkłe; 12 przyrządów tkackich; 150 okazów koszykarskich z różnych części świata; 60 instrumentów muzycznych, przeważnie z Afryki i Azji; kilkadziesiąt pisanek; 64 zabawki ludowe; kilkadziesiąt wachlarzy ze wszystkich części świata.

W tej ogólnej liczbie przedmiotów objęte zostały, złożone jako depozyt, zbiory Towarzystwa Sztuka Stosowana, liczące paręset numerów.

Skupione w Muzeum Przemysłowem zbiory etnograficzne pochodzą z darów składanych przeważnie DROWI BARANIECKIEMU przez wdzięczne uczennice jego kursów, przez przyjaciół osobistych i znajomych. W ten sposób znalazły się tu zbiory ROGOZIŃSKIEGO z wyprawy afrykańskiej, A. MÜLDNERA, kapitana korwety austriackiej marynarki wojskowej, z jego podróży do Afryki i innych części świata; E. FISZERA z podróży na Filipiny; DRA A. REHMANA z podróży po Afryce; DRA DYBOWSKIEGO z wyprawy do Azji i wiele innych. Są też tu niektóre okazy z Muzeum rapperswylskiego, i z Akademji Umiejętności. Część tych zbiorów w roku 1913 została oddana do Muzeum Etnograficznego w Krakowie. Należy przypuszczać, że przy reorganizacji Muzeum, zamierzonej przez Dyрекcję w celu nadania bardziej jednolitego charakteru zbiorom, będzie usuniętych jeszcze wiele okazów, które mają tylko luźny związek z tą instytucją i jej zadaniem. Nie wątpimy, iż dostaną się one instytucji, która potrafi otoczyć te przedmioty należytą opieką.

Zbiory mieszczą się na trzecim piętrze gmachu Muzeum przemysłowego. Okazy etnograficzne zostały rozmieszczone stosownie do myśli przewodniej Muzeum przemysłowego, a więc

znalazły się rozrzucone po licznych szafach i gablotach muzealnych.

Zbiory Muzeum otwarte w niedzielę od 10 do 1. Wstęp 10 marek od osoby.

Muzeum posiada wzorowo urządzoną bibliotekę, zasobną w dzieła dotyczące etnografji. Przestronna, wygodna i dostępna czytelnia, ułatwia korzystanie z tych zasobów.

Muzeum przemysłowe postawiło sobie za zadanie podnoszenie wytwórczości pod względem technicznym i estetycznym i zmierza ku osiągnięciu tego celu licznymi drogami, prowadzone przez dzielnych i fachowo ukwalifikowanych kierowników. Jest to wzorowa instytucja o świetnej organizacji wewnętrznej, z której dumna być może prastara stolica Polski.

Muzeum Narodowe w Krakowie.

W styczniu 1905 roku Muzeum Narodowe otworzyło dział etnograficzny, który został umieszczony w bocznej sali lewego skrzydła Sukiennic, zwanej „Postrzygalnią“. Zbiory powstały drogą darów i depozytów dzięki inicjatywie S. UDZIELI, DRA F. GAWELKA, J. WARCHAŁOWSKIEGO i innych. Już w 1906 roku brak miejsca zmusił do przeniesienia ich do dwóch nowo adaptowanych sal na półpiętrze. O zawartości tych zbiorów daje nam wyobrażenie wydany w 1914 r. przewodnik po Muzeum Narodowym w Krakowie, w którym na 10 stronicach opisane zostały zgromadzone w salach XII i XIII okazy etnograficzne.

Podzielono je na pięć działów, w których najbogatszy był dział krakowski. Następnie szły działy: zakopiański, Królestwa Polskiego, litewski i Małopolski wschodniej. W skład zbiorów wchodziły oryginały i modele następujące:

3 kompletne stroje ludowe; 11 okazów poszczególnych części ubrania; 16 ubrań głowy; 3 pasy skórzane; 3 laski; 6 przyrządów mających związek z paleniem tytoniu.

9 modeli z dziedziny budownictwa; 46 sprzętów domowych; 8 okazów ceramiki ludowej; 15 sprzętów gospodarstwa domowego; 8 przyrządów do świecenia; 3 ozdoby wnętrza chaty; 6 obrazów religijnych malowanych olejno; 12 obrazów malowanych na szkło; 11 rzeźb dewocyjnych; 3 instrumenty muzyczne.

12 przedmiotów dotyczących obrzędów ludowych; kilkadzie-

siąt pisanek; 10 zabawek dzieciennych; paręset rysunków z dziedziny budownictwa i stroju ludowego.

Od czasu wojny zbiory etnograficzne zostały usunięte z wystawy i nie są dostępne dla publiczności.

Miejmy nadzieję; że wobec powstania w Krakowie samodzielnego Muzeum etnograficznego, w skład jego przejdą też zbiory etnograficzne, nagromadzone w Muzeum Narodowym. W ten sposób przeszłyby pod opiekę bardziej kompetentną i zainteresowaną te dary, które składane były z myślą o przyszłym Muzeum etnograficznym w Krakowie.

Dom Matejki w Krakowie.

Wśród cennych zbiorów, pozostałych po mistrzu Matejce, przechowywanych w Muzeum jego imienia, w dawnym jego domu przy ul. Florjańskiej, znajduje się sporo przedmiotów ciekawych z punktu widzenia etnograficznego. Wśród nich na wyróżnienie zasługują:

3 kompletne stroje, z nich 2 mieszczek krakowskich z XVII w. i jeden bardzo ciekawy męski, ludowy strój bułgarski; 12 okazów poszczególnych części ubrania, jako to: sukmany, kaftany itp.; 14 gorsetów mieszczek krakowskich; bogaty zbiór czepców mieszczek krakowskich, złożony z 15 złotych, 2 srebrnych, 5 brokatowych i 1 lnianego z pająkami; 5 starodawnych czepców mieszczek kaszubskich; 20 różnych męskich nakryć na głowę; 6 par okazów obuwia; 6 pasów skórzanych; 7 napierśników żydowskich, haftowanych złotem.

5 okazów broni; 2 instrumenty muzyczne; 20 rysunków i akwarel, jako materiały do historii ubiorów, rysowanych przez J. Matejkę.

Muzeum posiada treściwy przewodnik dla zwiedzających, którego wydanie czwarte, z roku 1921, zawiera wykaz prawie wszystkich wyszczególnionych tu przedmiotów.

* * *

Zbiory etnograficzne, zgromadzone w dziewięciu muzeach Warszawy, Lwowa i Krakowa, posiadają wielką wartość dla naszego ludoznawstwa. W następnym artykule omówione będą zbiory etnograficzne w Poznaniu, Wilnie, Zakopanem i inne muzea rozsiane po ziemiach Rzeczypospolitej.